

ПОДАЦИ СА МАРГИНА АНТРОПОЛОШКО-ЛИНГВИСТИЧКОГ ИСТРАЖИВАЊА БАНАТСКЕ ЦРНЕ ГОРЕ: ШКОЛСТВО КРАЈЕМ 19. ВЕКА

Рад полази од постојећих објављених историјских података о српским основним школама у Банатској Црној Гори, односно у насељима Петрово Село (рум. Petrovaselo), Станчево (рум. Stanciova), Лукаревац (рум. Lucareț), Краљевац (рум. Cralovăț) и Хрњаково (рум. Herneasova) током друге половине 19. века. За обликовање слике о стању школства у овим насељима коришћени су подаци из специјализованих часописа *Школски Лист* (излазио у периоду 1858–1901) и *Српски Сион* (излазио у периоду 1891–1907) који су повремено објављивали различите вести о српским школама у данашњем румунском Банату. На основу предвиђених новчаних и других припадљивости осветљавају се услови живота и рада учитеља, као и подршка њиховом раду од стране неколицине добротвора. Поименично се наводе прве учитељице запослене у овим школама.

Кључне речи: Срби у Румунији, Банат, Банатска Црна Гора, историја школства, педагошка штампа, Школски Лист, Српски Сион

Резултати обимних тимских теренских истраживања Банатске Црне Горе и града Рекаша, обављених у периоду 2018–2019. године, оријентисаних у правцу савремене антрополошке лингвистике и фолклористике, до данас су само делимично објављени (Сикимић 2019 и 2023), део снимљене видео грађе је монтиран и постављен на страницу *Теренска истраживања* на платформи Youtube. Са друге стране, постоји обимна и врло релевантна дијалектолошка литература³ из Банатске Црне Горе. У другим хуманистичким дисциплинама постоји прилична диспропорција: етнолошка грађа је оскудна⁴, а једина монографија која обухвата историјат свих насеља, фолклор, етнографију и делове ономастике објављена је давне 1984. године у складу са владајућим издавачким моделима у Румунији у доба комунизма.⁵

¹ biljana.sikimic@bi.sanu.ac.rs

² Овај прилог је резултат рада на пројекту *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији.

³ Искрпна библиографија дијалектолошких радова о говорима Банатске Црне Горе објављена је у студији: Аксић, 2022, у делу посвећеном лингвистици (168–186).

⁴ Уп. Ивановић Баришић, Трубарац Матић, Богдановић, 2022. Етнографски подаци из студије монаха Пантелејмона Дошена (Дошен, 1970), односе се на почетак 20. века.

⁵ Перицац, Перицац, Поповић, 1984.

За разумевање историје свакодневног живота и разумевање података добијених актуелним теренским интервјуима, били су потребни алтернативни извори, пре свега архивска грађа и стари часописи⁶ и новине. Будући да грађа прикупљена из српске периодике 19. века садржи важне информације и о Србима у Хрњакову тога доба, овај прилог укључује и ово насеље уз данас преосталу групу од четири насеља Банатске Црне Горе: Петрово Село, Станчево, Краљевац и Лукаревац.

Историичар Љубивоје Церовић пружа два историјска пресека о становништву Банатске Црне Горе у 19. веку користећи аустријски попис из 1854. године и аустроугарски из 1900. Према попису из 1854. Станчево је имало 918 становника, углавном Срба, а 1900. године 1104 становника, од тога 1020 Срба. Петрово Село је 1854. имало 884 становника, углавном Срба, а 1900. године 808 становника, само Срба. Краљевац је 1854. имао 828 становника, углавном Срба, а 1900. године 827 становника – само Срба. Лукаревац је на попису 1854. имао 355 становника, од тога 311 Срба, а на попису 1900. године 607 становника, од тога 362 Србина, остали су Румуни и Мађари. На попису 1854. године Хрњаково је имало 1082 становника, од тога Срба 1004, на попису 1900 било 1360 становника од тога 1020 Срба, остали су били Немци, Мађари и Словаци. После 1909. године српска црквена општина у Хрњакову припојена је Арадској епархији Румунске митрополије па се на пописима више не појављују Срби (Церовић, 1997, 488–490).

Српско школство у Банатској Црној Гори

Монографија Душана Сабљића посвећена је српском школству у Румунији у периоду 1919–1989, али садржи сумарне прегледе стања школа у провинцијалном Банату и Банатској војној граници (Сабљић, 1996, 10–14). По правилу, локалне монографије насеља садрже посебна поглавља о историји школства, као, на пример, у Свиници⁷, Дињашу⁸, Чакову⁹, Великом Семиклушу¹⁰, Великом Семпе-

⁶ За контекстуализацију грађанске здравнице у Банату, коришћени су подаци из темишварског „Гласника” који је излазио у Румунији у међуратном периоду, уп. Сикимић 2023а.

⁷ Кратке информације о школи у Свиници, углавном из послератног периода в. у: Sălceanu, Curici, 2018, 224–225, 237–241.

⁸ Попис учитеља у Дињашу са кратким биографијама који укључује професоре и наставнике после Другог светског рата в. у Степанов et al, 1984, 259–256. Аутор новије монографије посвећене Дињашу, Светозар Марков, посебно је обрадио историју школства до 1950. године на основу грађе из парохиског архива (матике, записници, акта, инвентари, пописи, протоколи), уз одређене податке забележене „према казивању мештана”. У одељак о школству укључен је и извештај Ђорђа Натошевића, школског саветника и надзорника о стању школе у Дињашу 1858. године (после пет година учења деца „једва су у стању да напишу своје име”) који за лоше стање криви локалног учитеља. Одељак даље садржи статистичке податке о броју ученика у периоду 1880–1898, затим опис учитељских примања почетком 20. века и хронолошки „поменик” свих дињашанских учитеља и професора (Марков, 2018, 155–198).

⁹ Податке у учитељима у Чакову у 18. и 19. веку в. у: Лера, 2005, 36–37.

¹⁰ Историју школства у Великом Семиклушу са сачуваним подацима о учитељима почевши

тру¹¹, Љупкови¹², Кетфељу¹³ и другим насељима, а за насеља Соколовац¹⁴, Арад Гај¹⁵ и Луговет¹⁶ постоје и посебне монографије посвећене овој теми.

Нешто података о организованом школству у Банатској Црној Гори садржи студија Љубивоја Церовића.¹⁷ Историји школства у Банатској Црној Гори посвећено је посебно поглавље у коауторској студији Јагоде Перинач, Стеве Перинца и Јована Поповића.¹⁸ Оно представља полазну основу овог рада који у фокусу има школство у насељима Банатске Црне Горе у другој половини 19. века.¹⁹

О стању школства у 18. веку постоје различити подаци: ту су подаци о првим школама, о бројном стању ученика у периоду 1788–1802, као и основни преглед наставе и учитељског кадра у том периоду. Ту је и податак да је године 1778. у Петровом Селу школа већ имала своју зграду, 12 ученика, а учитељ је годишњу плату од 18 флорина, 20 мерица жита и 4 хвата дрва.²⁰

Подаци о именима учитеља нађени су углавном у матичним протоколима и записима црквених књига. Записници са седница црвено-школских

од оснивања школе 1740. године в. у: Степанов, Рошка, 2016, 129–160. Пажња је посвећена платама и друге припадностима учитеља прописаним 1907. године од стране Школског савета Карловачке митрополије (Степанов, Рошка, 2016, 140–141), а приложен је и списак одобрених уџбеника у српским народним школама у Угарској 1909. године (Степанов, Рошка, 2016, 148–149).

¹¹ Списак учитеља у Великом Семпетру током 18–19. века в. у: Батањац, 1997, 151–153.

¹² Податке из Домовног протокола у Љупкови о учитељима у 19. веку в. у: Лупуловић, Крстић, 1998, 4–5.

¹³ Попис учитеља у Кетфељу почевши од 18. века в. у: Степанов et al, 1984, 86–94.

¹⁴ Лупуловић, Крстић, 2001.

¹⁵ Уз кратку историју српских школа у Банату (18. век) Љубомир Шандић објављује документа нађена у архиви школе у Арад Гају, где се чувају скоро сви школски дневници почевши од 1888. до 1962. године када је тамошња српска школа затворена, као и записници црквеног школског одбора (1890–1957). Шандић је објавио и попис учитеља почевши од 1870. године, факсимиле школских дневника, пописе ученика за одређена годишта почевши од 1887/88, збирну табелу са бројем ученика по разреду почевши од 1887/1888. до 1961/1962. са именима свих учитеља и њихове кратке биографије (Шандић, 2009, 42–43).

¹⁶ У монографији посвећеној развоју школства у Луговету пописани су и учитељи који су овде радили у 18. и 19. веку (Лупуловић, 2003, 14–19).

¹⁷ Церовић, 2000, 37–38.

¹⁸ Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 403–419.

¹⁹ Како извештава „Школски Лист” од 31.12. 1867. „Помешане српско-романске школе” у Банату су биле у следећим насељима: „Арад, Батања, Влајковац, Гад, Дента, Ечка, Јабука, Кеча, Кнез, Краљевац, Лукаревац, Маргита, Надаш дубоки, Нађлак, Печка, Саравола, Семиклош, Сенђурај, Сока, Станчево, Толвадија, Фенлак, Хрњаково, Чаково, Чанад, Ченеј.” Школа у Петровом Селу је била искључиво српска.

²⁰ Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 403–408.

одбора сачувани су само у Петровом Селу и то само са краја 19. и почетка 20. века, па су за овај период позната имена учитеља (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408–411), а комплементарно су коришћени подаци из Табела у монографији Васа Лупуловића (Lupulović, 2009).

Године 1950. у румунском школском систему основан је такозвани други циклус (од 5. до 7. разреда) намењен деци из целе Банатске Црне Горе, али он престаје са радом 1973. Данас у Банатској Црној Гори нема ниједне четвороразредне основне школе нити одељења.²¹

Петрово Село

Прва потврда о постојању школе у Петровом Селу односи се на годину 1745, учитељ је био свештеник Михаил (1745), а у 18. веку као учитељи помињу се још Теодор Поповић (1778) и Лазар Симоновић (1791/1792).²²

Године 1848. потврђено је име Јована Поповића, суплента уз Николаја Поповића, учитеља, који је био родом из Петровог Села, а преминуо 1858. са 64 године.²³ До 1860. године у Петровом Селу учитељ је био Димитрије Агора,²⁴ а у периоду 1861–1864. Милован Кеверешан. Коаутори студије о Банатској Црној Гори претпостављају да је Кеверешан, почевши од 1861. године, дуго низ година био учитељ у Петровом Селу.²⁵

Ту претпоставку потврђује „Школски Лист” од 30. 8. 1868. у коме је објављен *Записник српског првог збора учитељског протопопства Темишварског*, одржан августа 1868. у Темишвару, у коме су као учесници наведени и Милован Кеверешан – учитељ петровоселски и Ђорђе Бранков – петровоселски школски надзорник.²⁶ Кеверешан је заиста пуних 30 година био учитељ у Петровом Селу, али је са тамошњом црквеном општином био у сукобу будући да „Српски Сион” од 1892. године у записнику са мартовске

²¹ Никола Лакић: Дуга традиција српског школства, *Наша реч*, 13. 11. 2020. стр. 9–11.

²² Lupulović, 2009, 435.

²³ Претпоставља се да је Николај Петровић био учитељ у Петровом Селу и пре 1848. године, а податак о његовој смрти наведен је према протоколу умрлих (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408, 501).

²⁴ Податак о смрти учитеља Димитрија Агоре нађен је у протоколу умрлих (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408, 501).

²⁵ Две године наведене уз Кеверешаново име забележене су на маргинама „Псалтира” и „Акатиста” из петровоселске цркве (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408, 501). Васа Лупуловић у својој табели учитеља у парохијским школама 1863–1918. наводи да је Кеверешан био учитељ у Петровом Селу у периоду 1863–1878. (Lupulović, 2009).

²⁶ Као други учесници истог учитељског збора у Темишвару 1868. године из Банатске Црне Горе помињу се још и Ђорђе Петровић – намесник у Станчеву, Василије Петровић – парох у Хрњакову, Петар Адамковић – парох у Лукаревцу и Јован Траилов – учитељ у Хрњакову.

седнице Епархијске управе темишварске садржи следећи податак: „Тужба Петровоселске цркв.[ене] општине против учитеља тамошњег Милована Кеверешана, издаће се оптуженоме на изјасњење.”²⁷ Може се претпоставити да се учитељ Кеверешан није задржао дуго после 1892. године.

Као следећег учитеља записници са седница црквено-школског одбора у Петровом Селу помињу Јакова Пасковића (1895–1898), а затим, 1898. године – као учитеља наводе свештеника Раду Николића.²⁸ Исте те, 1898. године „Српски Сион”²⁹ потврђује да је ово учитељско место упражњено:

Стечај

На упражњено учитељско место у Петровомселу епархији темишварској, овим се стецај ради сталног попуњења мешовите срп.[ске] нар.[одне] вероиспов.[едне] школе расписује.

Плата је учитеља годишњих у готовом новцу 370 фор.[инти], у име пофторне школе 40 фор.[инти], у име паушала 10 фор.[инти]. За три ланца земље сенокос 90. фор.[инти], и дрва колико треба.

Дужности учитеља прописане су школском уредбом.

Рок стецаја траје до 1. јануара 1899. по старом календару.

Молбенице треба послати на председништво мес.[ног] школ.[ског] одбора.

У Петровомселу 21. нов.[ембар] (3. дец.) 1898.

Жива Белић

Општински председник

У службеном огласу наведене учитељске принадежности разликују се од података из записника црквено-школског одбора из исте (1898) године јер је новчани износ на неки начин био допуњаван до загарантованог, а принадежности у натури (уз бесплатан стан и башту) биле су 46 кибли жита и 22 кибле³⁰ кукуруза.

Следеће, 1899. године, записници са седница црквено-школског одбора у Петровом Селу помињу постојање мушке и женске основне школе у којима су предавали Васа Рошкуљац, учитељ и Софија Продановић, учитељица.³¹ Из огласа који је објавио „Српски Сион” исте године³² произлази да су им обавезе, плата и друге принадежности били једнаки, имали су посебне станове али заједничку башту. Понуђени новчани износ је мањи

²⁷ „Српски Сион” 1892, стр. 248.

²⁸ Уп. Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 411. Васа Лупуловић наводи идентичне податке за оба ова учитеља: Јаков Пасковић (1895–1898), Рада Николић (1898), уп. Lupulovici, 2009, табела учитеља у парохијским школама 1863–1918.

²⁹ „Српски Сион” од 29. 11. 1898, бр. 48, стр. 779.

³⁰ *Кибла* је мера за запремину жита и других ситних сувих ствари, у овом примеру је вероватно реч о *банатској кибли* која је захватала 125 литара, уп. Влајинац, 1968, 407–408.

³¹ Уп. Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 411.

³² „Српски Сион” од 4. 07. 1899, број 27.

него у огласу из претходне године (300 форинти у односу на 370 форинти), земља – *сенокос* се у огласу не помиње, а количина огрева је прецизирана на два *фата* (плус четири *фата* за грејање школе), у односу на понуду из претходне године када је количина дрва за огрев била *колико треба*.

СТЕЧАЈ

Расписује се стечај за учитеља и учитељицу на срп.[ској] вероиспов.[едној] основ.[ној] школи мушкој и женској у Петровом Селу, епархији темишварској.

Плата је учитеља и учитељице у готовом новцу 300 фор.[инти], у име пофторне школе 40 фор.[инти] у име огрева учитељу и учитељици 2 фата а за школу по 4 фата дрва³³, слободан стан и заједничку башту.

Дужности учитеља и учитељице прописане су школском уредбом.

Рок стечаја траје до 1. августа 1899.

Молбенице треба послати на председништво мес.[ног] школ.[ског] Одбора.

У Петровом Селу 1. (13.) јула 1899. Школски Одбор

Да је приликом избора учитељице у Петровом Селу било извесних неспоразума сведочи извештај са девете редовне седнице (30. 9 / 12. 10) темишварског епархијског одбора објављен у „Српском Сиону”.³⁴ Наиме, на тој седници је референт поднео извештај „да су места своја заузели: у Петровом Селу Никола Стојадиновић и Зорка Мунћанова, у Хрњакову Васа Рашкулац [...], а да ће скоро заузети своја места С. Продановићева у Краљевцу, М. Стојин у Лукаревцу, В. Јагеровићева у Станчеву, и Ф. Дадић у Фенлаку.” Учитељица Софија Продановић је добила намештење у Краљевцу, а Зора Мунћан у Петровом Селу.³⁵

Три учитељице које се помињу у овом извештају темишварског епархијског одбора из 1899. године – Зорка (или Зора) Мунћан у Петровом Селу, Софија Продановић у Краљевцу и В. Јагеровић у Станчеву – прве су учитељице у Банатској Црној Гори, што истовремено значи да су оне у ова три насеља вероватно предавале у одвојеним женским основним школама. Међутим, не само у Банатској Црној Гори већ и у другим насељима темишварске епархије није било довољно заинтересованих учитеља³⁶ па су на њихова места, под одређеним условима, могле бити примљене и учитељице, али уз нешто нижу плату. Следећи оглас за низ упражњених учитељских места био је објављен

³³ *Фат*, односно, књижевно *хват* је стара мера за дрво, „највише употребљаван за мерење обичних джуина и већих одстојања, при мерењу земље (заједно са варошким плацевима), за одмеравање горивних дрва и свих потреба у грађевинарству (песка и камена), а често и за мерење количине сена и сламе.” (Влајинац 1974, 952–953).

³⁴ „Српски Сион” од 10. 10. 1899. бр. 41.

³⁵ Зора Мунћан је, према записницима са седница црквено-школског одбора у Петровом Селу, радила као учитељица 1900. године (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 411).

³⁶ Услови за живот и рад учитеља у Петровом Селу крајем 19. века били су веома лоши: учитељски стан је прокишњавао, а ни однос родитеља према учитељу (конкретно – учитељу Јовану Пасковићу) није био бољи, уп. Перинац, Перинац, Поповић 1984, 412.

неколико пута у „Српском Сиону” током 1900. године.³⁷ Износ годишње плате био је исти али је, у складу са аустроугарском монетарном реформом, наведен у крунама.³⁸ Огласом је за учитеља било прописано обавезно знање мађарског језика.³⁹

СТЕЧАЈ

Овим се расписује стечај за учитеље на срп.[ским] нар.[одним] вероисповедним школама у Хрњакову, Станчеву, Краљевцу, Петровом Селу, у Црној Бари, Кнезу, Моноштору, Ђиру, Толвадији, Парцу, Гаду, Фењу, Шурјану, Канаку, Соли и Камер. св. Ђурђу, са минималном платом од 600 круна, за пофторну школу 80 круна (или земље, најмање у тој вредности), прописаним станом, баштом, уобичајеним огревом, паушалом од 10 круна, и у случају сталног намештења петогодишњим доплатком од 100 круна. У помањању оспособљених учитеља наместиће се привремено и учитељице, које ће од тих берива највише 6 круна месечно евентуално уступити општини [...]. Само ће се она оспособљена лица припустити избору, која су и из мађ.[арског] језика испит положила. [...] Рок стечају Преображење Госп.[одње] 6 (19.) јула о.г. – Молбе се имају слати епарх.[ијском] школском одбору у Темишвару. У Темишвару дне 26. јуна (9. јула) 1900 г.

Н и к а н о р Епископ.

На почетку 20. века записници са седница црквено-школског одбора у Петровом Селу помињу следећа имена: у периоду 1901–1905. учитељица Даринка Стојановић, године 1901. учитељ Јован Симић, године 1902. учитељ Иван Рајков, а од 1903, односно 1905. године па на даље учитељ је био Илија Радивојевић.⁴⁰

Станчево

Школа у Станчеву је основана 1776, а први познати учитељ је био Ђорђе Ивановић (1779).⁴¹ Студија о Банатској Црној Гори помиње шест учи-

³⁷ „Српски Сион” од 2. 7. 1900. Овај оглас поновљен је скраћен у истом броју са роком роком за пријаву помереним до Светог Илије. Током јула месеца 1900. исти оглас је поновљен још два пута (у бројевима од 9. 7. и 16. 7), са роком за пријаву на конкурс до Преображења.

³⁸ Аустроугарска круна уведена је 1892. године када је заменила *форинт* (односно *гулден* или *флорин*) у износу 1 : 2 (један форинт вредео је две круне). Круна од 1900. године постаје једина важећа валута.

³⁹ Законом бр. 18 од 1879. уведена је обавезна настава мађарског језика у свим основним школама у Угарској, па тако и у Банатској Црној Гори. О обавезном учењу мађарског језика в. Перицац, Перицац, Поповић, 1984, 410. Касније, 1907. године, Апоњијевим законом укидају се мађинске школе и уводе државне на мађарском језику.

⁴⁰ Перицац, Перицац, Поповић, 1984, 411. Подаци Васе Лупуловића углавном понављају ове податке: Даринка Стојановић (1901–1905), Јован Симић (1901), Иван Рајков (1902), Илија Радивојевић (1903–1905) и Душан Живојин (1911), уп. Lupulovici, 2009, табела.

⁴¹ Lupulovici, 2009, 436.

теља у 19. веку. О првом, Ђорђу Јанковићу, постоји податак да је преминуо 1847. године у 56. години живота, те да је био родом из Станчева.⁴²

1855. Стефан Сабов

1857. Сава Милошев⁴³

1867. Гаврило Георгијевић, препаранд?

1863–1878. Милош Војновић⁴⁴, према подацима из табеле учитеља у парохијским школама 1863–1918 (Lupulović, 2009). Међутим, према подацима из „Школског Листа” од 31. 1. 1866. Милош Војновић је 1866. постављен као приправник (*подучитељ*), а будући да је завршио Препарандију у Араду, требало је да положи и додатне испите неопходне за наставу у српским школама⁴⁵. Војновић је тада био једини кандидат за учитељско место у Станчеву.⁴⁶

За учитеља у Станчеву (ово је чисто србска школа у Банату) наименован је Милош Војновић арадски приправник, почем се нико други за ово место није јавио. Ово наименовање одобрено је под условом, да исти мора на свршетку ове школске године у Сомбору испит учитељски положити, и по томе ће тек моћи стално потврђен бити, ако испит добро положи.

У Станчеву: наименован Милош Војновић. Изучио основну школу и препарандију у Араду. Проглашен да је способан за подучитеља. Није се тражио више нико. Одобрено од краљ Наместништва бр. 99937 са том приметбом, да има концем ове школске године положити испит учитељски на србској препарандији у Сомбору.

Учитељ Војновић, међутим, није положио неопходни испит у Сомбору те 1866. године, јер је са другим учитељима (међу којима су били и „Мих. Пелић у Хрњакову, Гаврило Ђорђевић у Лукаревцу, и Јов. Буха у Краљевицу”) био позван да га полаже и наредне године,⁴⁷ а тако и 1868. године када

⁴² На основу податка из станчевачког протокола умрлих (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408, 501).

⁴³ Ово име (Сава Милошев) наведено је исте године и у табели учитеља у парохијским школама 1863–1918. (Lupulović, 2009).

⁴⁴ Према протоколу умрлих у Станчеву, Милош Војновић, учитељ, стар 48 година, родом из Малог Бечкерека, преминуо је 23/28 августа 1884. (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408, 502).

⁴⁵ „Сва ова Господа морају месеца Јунија ове године у сомборском учитељско-приправничком заводу испит полагаати, да се види јесу ли и у колико су способни за обучавање србске деце. Овако ће одсад сви арадски препаранди, који се на мешовита србско-романска места за учитеље постављају, поново морати у србском учитељско приправничком заводу строги испит полагаати. С тога би србски младићи из Баната и из поморишке краине много боље чинили, у место што иду у арадску романску препарандију, да овамо у Сомбор дођу и ту се у србском заводу и међу Србљима за учитеље изображавају.” „Школски Лист” 31. 1. 1866, стр. 31.

⁴⁶ „Школски Лист” од 31. 3. 1866.

⁴⁷ „Школски Лист” од 30. 6. 1867.

је, осим Војновића из Темишварске епархије, био позван и Ђорђе Путић из мешовите школе у Хрњакову.⁴⁸

Учитељ Милош Војновић је преминуо августа 1884, а „Школски Лист” је у новембру исте године објавио оглас за новог учитеља⁴⁹:

У Станчеву (пошта Rékas), тражи се учитељ; плата је 100 ф.[оринти], 37 ф.[оринти] у име релутума⁵⁰; 24 кибле жита и толико кукуруза, 8 хвати дрва, 4 ланца ораће земље и 1 ланац сенокоса, стан и две баште.

По овом огласу за учитеља у Станчеву изабран је фебруара 1885. Љубомир Марковић,⁵¹ а удовици Милоша Војновића, „негдашњег србског учитеља у Станчеву” Јустини Војновић, рођеној Мургулов, додељена је годишња „припомоћ од 84 форинти”.⁵²

Учитељско место у Станчеву поново је било упражњено 1889. године.⁵³

Поједини учитељи у сиромашним местима примали су „Школски Лист” бесплатно, као поклон од добротвора, што је у листу било објављивано: тако је 1889. поменут учитељ Љубомир Марковић из Станчева који лист прима добротом Нике Николића из Велике Кикинде.⁵⁴ Школа у Станчеву је и следећих година, 1890. и 1891, бесплатно примала „Школски Лист” добротом Лазара Дунђерског, велепоседника из Сентомаша, али овог пута име учитеља није наведено.⁵⁵

На седници народног школског савета одржаној у Карловцима 22. и 23. августа 1891. године поменут је случај „неоспособљеног” учитеља Ђ. М. у Станчеву (име је наведено само иницијалима, што је иначе била уобичајена пракса у извештајима овог типа).⁵⁶

На извештај Е. Ш. Одбора Темишварског у погледу субституисања по нужди учитељског места у Станчеву са неоспособљеним учитељем Ђ. М. наређено је да се исти, у смислу захтева В. кр. Угарског Министарства за богочаст и наставу, као неоспособљен, с места има уклонити, и да се има стечај на поменуто учитељско место расписати.

⁴⁸ „Школски Лист” од 15. 5. 1868.

⁴⁹ „Школски Лист” од 30. 11. 1884.

⁵⁰ *Релутум* је новчани откуп награда у натури, новчани износ натуралних давања.

⁵¹ „Школски Лист” од 10. 2. 1885, стр. 31.

⁵² „Школски Лист” од 10. 7. 1885.

⁵³ „Школски Лист” од 15. 10. 1889.

⁵⁴ „Школски Лист” од 15. 2. 1889.

⁵⁵ „Школски Лист” од 15. 3. 1890. и 15. 2. 1891.

⁵⁶ „Школски Лист” од 15. 9. 1891.

На основу података из станчевачког поротокола крштених из 1893. године⁵⁷ као учитељ у Станчеву уписан је Георгије Маринковић, који је претходно био учитељ у Лукаревцу. Наиме, фебруара 1893. године Георгије Маринковић и његова супруга Љубица, из Станчева, крстили су ћерку Видосаву. Учитељски стан у Станчеву имао је кућни број 93. Свештеник је био Спиридон Оберкнежевић, а кума – Христина Коњевић.⁵⁸

11. Рођена 9 / крштена 18 фебруара 1893 / женско Видосава / Георгије Маринковић и Љубица / № 93 восточно Православно / учитељ / Станчево / Брачни / Спиридон Оберкнежевић Парох. админ. / Христина Коњевић

Већ следеће 1894. године учитељско место у Станчеву било је поново упражњено⁵⁹:

У Станчеву у жупанији Темишварској упражњено је место учитеља на срб. [ској] школи с платом од 400 фор.[инти] - Рок пријаве до 15. јануара 1895. Молбенице се имају доставити м. школ.[ском] одбору у Станчеву (per Rékas).

Следећи стечај за учитеља у Станчеву отворен је 1897. године.⁶⁰ Овог пута није наведен само новчани износ учитељске плате већ и списак свих његових принадежности:

Стечај

Овим се расписује стечај на учитељско место српске вероисповедне школе у Станчеву

Плата учитеља је у новцу 137 фор.[инти], у депутату 15 хектолитара жита, 15 хккл [хектолитара] кукуруза, 8 хвати тврдых дрва од куд се уједно и школа гријати има; 20 фор.[инти] у име перовођства и 5 фор.[инти] паушала; 6 кат. [астарских] јутара оранице на које учитељ терете сносити има.

Дужности у школи и у цркви су прописане школском уредбом од 1872. год. [ине].

Рок стечају траје до св. Илије када ће се и избор обавити, молбе ваља слати подписаноме председништву.

У Станчеву 3.(15.) јуна 1897. г. (Sztancsofalva p.t. Rékás)

Спиридон Оберкнежевић

Парох адм.[инистративни] председник

Епархијски одбор темишварски на својој редовној седници од 30. 9 / 12. 10. 1899. примио је на знање „извештај референтов”, „да ће скоро заузети своја

⁵⁷ Подаци из Архива Војводине, портал *Конфесије у региону* (1756–1895).

⁵⁸ Презиме *Коњевић* први пут је забележено у Банатској Црној Гори 1917. године и то у протоколу крштених у Краљевцу, уп. Милин, 2017, 41. Ако је овај податак тачан, учитељска породица Маринковић била је у кумовским везама са људима ван Банатске Црне Горе.

⁵⁹ „Школски Лист” од 1. 11. 1894.

⁶⁰ „Српски Сион” бр. 25, 1897, стр. 407.

места (...) В. Јагеровићева у Станчеву.⁶¹ Само три месеца касније, тешке животне околности, а вероватно и сложени међуљудски односи у Станчеву поново су угрозили редовну школску наставу: овог пута је учитељица Видосава Зурковић поднела оставку.⁶² „Српска народна учитељица” Видосава Зурковић је на овом огласу потписана као *перовођа*, што је иначе била једна од учитељских обавеза уз појање у цркви и присуство на сахранама:

СТЕЧАЈ

Услед оставке гђице Видосаве Зурковићеве учитељице, овим се расписује стечај за учитељско место на вероисповедној мешовитој школи у Станчеву.

Плата је учитељу 600 круна, за писаћи прибор 10 круна; слободан стан од 2 собе, кујном, шпајзом, шталом и баштом од 400 хвати; 5 ланаца оранице с дохотком од 100 круна на коју све терете учитељ сноси и 16 метера дрва. Од укопа, где позван буде, 1 круна.

Учитељева је дужност све законом прописане предмете деци предавати, у св. цркви редовно појати и децу у појању обучавати.

Компетовати могу само прописано оспособљена лица која су и из мађарског језика испит положили.

Молбе ваља слати потписаноме председништву.

Рок пријаве траје до Тодорове Суботе.

Из седнице црквено-школске скупштине држане у Станчеву 14. (26.) јануара 1900. год.

Спиридон Оберкнежевић

Парох. адм. председник

Видосава Зурковићева

Срп. нар. Учитељица, перовођа

Почевши од 1905. године у Станчеву се као учитељи помињу следећа имена: Душанија Димитријевић (1905), Марија Бугаров (1905), Зорка Аћимова (1910), Мирослав Бугарски (1910), Јован Симић (1911), Марија Девечерска (1912), Тимотеј Димитријевић (1913) и Милена Петковић (1915).⁶³

Краљевац

Школа у Краљевцу је основана 1776. године, њен учитељ је био Никола Бабић (1776).⁶⁴ За разлику од других насеља Банатске Црне Горе, о краљевачким учитељима постоји веома мало података: крајем 19. века у Краљевцу се помињу само два учитеља – Јован Буха и Тодор Милитарски.⁶⁵

⁶¹ „Српски Сион” бр. 41 од 10. 10. 1899.

⁶² „Српски Сион” од 23. 1. 1900. Стечај је поновљен и у следећим бројевима.

⁶³ Табела учитеља у парохијским школама 1863–1918, Lupulovici, 2009.

⁶⁴ Lupulovici, 2009, 436.

⁶⁵ Само ова два имена потврђују и студија о Банатској Црној Гори (Перинац, Перинац,

Студија о Банатској Црној Гори бележи име само једног учитеља – Јована Бухе који је, према поузданим архивским подацима, дуги низ година био учитељ у Краљевцу, а најмање у периоду 1859–1885.⁶⁶ Боравак учитеља Јована Бухе у Краљевцу се, према подацима Живка Милина, може са сигурношћу потврдити и две године раније будући да је презиме Буха забележено у матичним књигама у Краљевцу још 1857. године, а презиме иначе није уобичајено за Банатску Црну Гору (Милин, 2017, 49). Краљевачки учитељ Јов.[ан] Буха помиње се у једном огласу „Школском Листу” 1867. године на списку учитеља који су завршили Препарандију у Араду али треба да полажу испит у Сомбору.⁶⁷

На самом крају 19. века, 1897. године „Српски Сион” извештава о одбијању молбе „Живе Савиног из Краљевца ради досуђења њему накнаде изасланичких трошкова насталих пригодом једне вођене истраге у Краљевцу на терет Лазара Кеверешана и другова из Краљеваца”,⁶⁸ без увида у оригинални документ ипак се не може закључити да ли је у питању био локални спор око школе и учитеља.

Почетком 20. века у Краљевцу је као учитељ радио Тодор Милитарски, рођен у Печки 1876, који је завршио Препарандију у Сомбору и говорио српски, румунски и мађарски језик у складу са тада важећим школским прописима у Угарској.⁶⁹

Лукаревац

Школа у Лукаревцу је основана 1776, а забележено је име једног учитеља: Јосиф Винкић.⁷⁰ Студија о Банатској Црној Гори 1859. године помиње учитеља Ђоку Мартиновића, то име је, наиме, забележено на листу Требника у лукаревачкој цркви.⁷¹ Јоан Траила био је учитељ у Лукаревцу 1860.

Поповић, 1984, 408, 414) и табела учитеља у парохијским школама 1863–1918, Lupulovici, 2009.

⁶⁶ Према краљевачком протоколу крштених, учитељ Јован Буха и његова супруга Марта крстили су ћерку Милеву 1859. године. Следећи податак који потврђује знатно каснију годину Бухиног учитељевања у Краљевцу односи се на венчање његове ћерке Тереске, рођене 1865, која је на свом венчању 1885. имала 20 година (уп. Перинац, Перинац, Поповић 1984, 408, 502). Према табели објављеној у: Lupulovici, 2009, учитељ Јован Буха радио је у Краљевцу знатно краће, односно, у периоду 1863–1878.

⁶⁷ „Школски Лист” од 30. 6. 1867.

⁶⁸ „Српски Сион” бр. 41, 1897, стр. 695.

⁶⁹ Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 414.

⁷⁰ Lupulovici, 2009, 436.

⁷¹ Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 406, 502.

године.⁷² Васа Лупуловић помиње Јована Трајкина⁷³ као учитеља 1863, али је могуће да се ради о истом учитељу и српском еквиваленту његовог румунског имена и презимена.

Учитељско место у Лукаревцу остаје празно 1866. године:⁷⁴

У Лукаревцу у епархији темишварској. Плата 42 фор.[инти] 6 јутара ливаде, 1 јутро врта, 24 мерова жита, 6 мер.[ова] кукуруза, 25 фунти соли, 50 фунти сланине, 6 фунти свеће и 4 хвата дрва. Учевни језик је само србски. Молбенице се имају до 19. Јулија ч.[асној] консисторији православне цркве, у Темишвар поднети.

У Лукаревцу се следеће, 1867. године помиње учитељ Гаврило Ђорђевић који је Препарандију завршио у Араду и због тога треба да полаже одговарајући испит на сомборској Препарандији.⁷⁵ Из године 1878. постоји податак да је учитељ био Петар Адамовић.⁷⁶

Податак о години у којој учитељ Ђорђе Маринковић почиње са радом у Лукаревцу остаје нејасан, будући да га „Школски Лист” од 15. 3. 1889. поименично помиње као учитеља коме се овај часопис шаље бесплатно:

Благородни господин Лазар Дунђерски⁷⁷ велепоседник из Сентомаша, као што је већ много година чинио, тако је и ове године преко г. Јована Насића учитеља послао нам шест фор. у име предплате на „Школски Лист” 1889. године за четири сиромашна србска учитеља. Захваљујући овом племенитом родољубу у име обдарених учитеља, јављамо, да се „Школски Лист” као његов дар шаље од стране уредништва ове текуће године [...] Ђорђу Маринковићу учитељу србском у Лукаревцу код Тополовца у Тамишкој жупанији [...].

Исте године у октобру месецу „Школски Лист” обавештава да се у Темишварској епархији траже „оспособљени мушки учитељи за србске вероисповедне школе” у низу насеља међу којима је и Лукаревац.⁷⁸ Може се претпоставити да је учитељ Ђорђе Маринковић у то време већ радио у школи у Лукаревцу као приправник:

Пошто се на отворени стечај до сада нико пријавио није, то се упућују свршени приправници и испитани учитељи, који до сада учитељско место добили нису, да се ради получења места уз доказ о оспособљењу што скорије с молбом на Сл. Епарх.[ијски] Школски Одбор у Темишвару обрати.

⁷² У протокол крштених у Лукаревцу 1860. године уписано је крштење Софије, ћерке учитеља Јоана Траиле и његове супруге Еве (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 406, 502).

⁷³ Lupulović, 2009, табела учитеља у парохијским школама 1863–1918.

⁷⁴ „Школски Лист” од 30. 6. 1866.

⁷⁵ „Школски Лист” од 30. 6. 1867.

⁷⁶ Према табели учитеља у парохијским школама 1863–1918, Lupulović, 2009.

⁷⁷ Велепоседник Лазар Дунђерски (1883–1917).

⁷⁸ „Школски Лист” од 15. 10. 1889.

Учитељ Ђорђе Маринковић из Лукаревца код *Рекаша* односно близу *Тополовца*, помиње се као прималац „Школског Листа” током 1890 и 1891. године.⁷⁹

После учитеља Маринковића, према подацима из студије о Банатској Црној Гори, у Лукаревцу је до 1896. године учитељ био Велимир Лазић,⁸⁰ иначе и сам родом из Лукаревца. Исте године, 1896, учитељ је Душан Бакић⁸¹, а 1898. – Наум Сиротан.⁸²

Учитељско место остаје упражњено 1899. године:⁸³

СТЕЧАЈ

На српској православној вероисповедној школи у Лукаревцу (у темишварској жупанији) са којим је местом скопчана ова плата: стан с' баштом у нарави, 166 фор.[инти] у готовом новцу; 24 киб.[ли] чиста жита, 6 кукуруза, 7 јутара ливаде на коју учитељ све терете државне плаћа и за коју се може добити 60 фор.[инти] аренде и 16 метера дрва за огрев.

Учитељ ће бити обвезан школском уредбом прописане предмете предавати и децу у црквеном појању обучавати и пероводске агенде. Првенство имају они молиоци, који владају поред српског и румунским језиком.

Компетовати могу само они, који су сомборску препарандију свршили и испит из мађарског језика положили.

Општина жели, да се компетенти лично пријаве, што ће се јако у обзир узети. Рок стечају је 6. (18.) августа о. г. када ће се и избор обавити.

У Лукаревцу дне 21. јуна 1898. год. Председништво

Према једном извештају темишварског епархијског одбора 1899. године учитељско место у Лукаревцу је добио М. Стојин.⁸⁴ Као учитељицу у Лукаревцу студија о Банатској Црној Гори помиње и Зорку Аћимову, али без године њеног запослења, а вероватно је у питању 1905. година. Још једна учитељица је пре Првог светског рата радила у Лукаревцу – Гордана Милитарски-Костић, чије се име помиње 1910.⁸⁵

⁷⁹ „Школски Лист” од 15. 3. 1890. и 15. 2. 1891.

⁸⁰ Према протоколу умрлих у Лукаревцу, учитељ Велимир Лазић преминуо је 2/7. априла 1896. у 62. години, био је родом из Лукаревца, а забележен је и његов кућни број – 75 (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 408–409, 502).

⁸¹ Његово име је забележено на страници Октоиха лукаревачке цркве (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 409, 502).

⁸² Маја месеца 1898. године учитељ Наум Сиротан и његова супруга Милка, кућни број у Лукаревцу 75, крстили су ћерку Јелену, што је заведено у протоколу крштених. Учитељска породица се касније одселила из Лукаревца о чему такође постоји забелешка у истом протоколу (Перинац, Перинац, Поповић, 1984, 409, 502).

⁸³ „Српски Сион” од 27. 6. 1899, бр. 26. Година 1898. наведена у дну огласа вероватно је штампарска грешка.

⁸⁴ „Српски Сион” од 10. 10. 1899, бр. 41.

⁸⁵ Према табели учитеља у парохијским школама 1863–1918. (Lupulović, 2009) Зорка Аћимовић је у Лукаревцу радила 1905, а Гордана Милитарски-Костић – 1910. године.

Хрњаково

Школа у Хрњакову основана је 1776, а први познати учитељи су били Максим Голубов (1778) и Ђорђе Ивановић (1779).⁸⁶ Следећи поуздани објављени подаци о хрњаковачким учитељима потичу из друге половине 19. века: Сава Милош (1863), Јован Траило (1878), Илија Јоргованов (1904), Стеван Симић (1905) и Жарко Грујић (1908).⁸⁷

Студија о Банатској Црној Гори не пружа податке о српској школи у Хрњакову. На основу ретких, узгредно забележених података из часописа „Школски Лист” и „Српски Сион” овај списак учитеља може се бар донекле допунити. Године 1866. „Школски Лист”⁸⁸ помиње учитеља Михаила Пелића који је завршио Препарандију у Араду као „србско-романског учитеља у Хрњакову” који има обавезу полагања испита у сомборској Препарандији ради провере способности за „обучавање србске деце”. Само два месеца касније „Школски Лист”⁸⁹ потврђује Пелићево постављење у Хрњакову под условом да положи одговарајући испит у Сомбору:

У Хрњакову помешаној србско романској школи. Наименован Михаило Пелић, изучио главну основ.[ну] школу и препарандију у Араду. Проглашен да је способан за сеоског учитеља. Одобрено од кр.[аљевског] намест.[ништва] бр. 61202 год 1865 са приметбом, да има и на србској препарандији у Сомбору положити испит.

Током следећих неколико година „Школски Лист” понавља одлуку да учитељи који су завршили арадску Препарандију треба да полажу испит у сомборској Препарандији. Године 1867. поименично се наводе четири учитеља из Банатске Црне Горе међу којима и Мих.[аило] Пелић из Хрњакова.⁹⁰ Следеће године, 1868. као обавезан да положи испит у сомборској Препарандији наведен је Ђорђе Путић, учитељ у мешовитој школи из Хрњакова.⁹¹ Према подацима из консултованих часописа, учитељи се у Хрњакову нису дуго задржавали. Учитељ Михаило Пелића радио је вероватно од 1866. до 1867, а Ђорђе Путић само 1868. године будући да се исте те 1868. као један од учесника „србског првог збора учитељског протопопства Темишварског” помиње се Јован Траилов, учитељ хрњаковачки.⁹²

⁸⁶ Школа у Липови је основана 1772, познато је име тамошњег учитеља Георгија Јорговића (1778), Станчево и Дубоки Надаш су имали заједничку школу (1776), Lupulović 2009, 436.

⁸⁷ Lupulović, 2009, табела учитеља у парохијским школама 1863–1918.

⁸⁸ „Школски Лист” од 31. 1. 1866, стр. 31.

⁸⁹ „Школски Лист” од 15. 3. 1866.

⁹⁰ „Школски Лист” од 30. 6. 1867.

⁹¹ „Школски Лист” од 15. 5. 1868.

⁹² „Школски Лист” од 30. 8. 1868. Према подацима из монографије о Банатској Црној Гори,

Током последње две деценије 19. века нижу се огласи за учитеља у Хрњакову од кога се очекује знање *романског* (односно – румунског) језика. Степен знања румунског језика одређује се 1880. године прилично произвољно: *Компетенти ваља да знају и нешто романски*; односно: *Захтева се знање и романског језика*. Почевши од 1884. године у огласима се прецизира да се од учитеља очекује потпуно владање румунским језиком јер су и српски и румунски у Хрњакову наставни језици: *Школа је србско романска, и учитељ је обвезан, у оба језика предавати и у цркви појати; Учевни језик је србски и романски; Наставни језик је србски и романски*. Ипак, оглас из 1891. године из неког разлога снижава ниво неопходног знања румунског језика: *а да зна и романски нешто говорити*. Чини се да при крају 19. века знање румунског језика више није обавезно, али је и даље пожељно, будући да у огласу из 1899. године стоји: *првенство имају они, који знају румунски*.

Тражи се учитељ у Хрњакову, тамишв.[арској] међи. Плата је 131 фр.[оринти] 50 п.[ара], 25 кибли жита и толико кукуруза, 8 хв.[ати] дрва, 4 ланца сенокоса, писарине 5 ф.[оринте], за послугу 12 ф.[оринти] и слободан стан. Компетенти ваља да знају и нешто романски. Рок до 24. авг.[уста]. Молбенице се шаљу српској цркв.[еној] општини у Хрњакову, посл.[едња] пошта Rékas.⁹³

Поново се тражи учитељ у Хрњакови, тамишв.[арска] међа. Плата је 131 фр.[оринта] 50 нв. [новчића], 25 кибла жита и толико кукуруза, 8 хв.[ата] дрва, 4 ланца сенокоса, у име писарине 5 ф.[оринти], за послугу 12 ф.[оринти] и слободан стан. Захтева се знање и романског језика. Рок до 15. нов.[ембра]. Молбенице се шаљу срп[ској] правосл.[авној] цркв.[еној] општини у Хрњаково, посл.[едња] пошта Rekás.⁹⁴

Тражи се учитељ у Хрњакову; плата је 100 фр.[форинти] у готову новцу, 15 ½ хектол.[итара] жита и толико кукуруза, 4 ланца ливаде, 32 метр.[метара] дрва, 28 кила сланине и толико соли, 5 кила свећа. Школа је србско романска, и учитељ је обвезан, у оба језика предавати и у цркви појати. Молбенице се шаљу до 15. августа црквеношколском одбору у Хрњакову (Temes Aranyág, per Rékas)⁹⁵

У Хрњакову (пошта Rékas), тражи се учитељ; плата је 100 ф.[оринти] готова новца, 31 ф.[оринти] 50 нов. у име релутума; 32 метера дрва, 15 и по хектл. [хектолитара] жита и толико кукуруза и 4 ланца ливаде, слободан стан и башта. Учевни језик је србски и романски.⁹⁶

У Хрњакову тражи се по ново учитељ с платом 100 ф.[оринти], 31 ф.[оринти] 50 нв. [новчића] у име релутума, 5 ф.[оринти] у име паушала, 25 кибли жита

Јоан Траила је сигурно био учитељ у Лукаревцу 1860, а вероватно и дуго година касније (Перинац, Перинац, Поповић 1984, 408).

⁹³ „Школски Лист” од 15. 8. 1880, стр. 256.

⁹⁴ „Школски Лист” од 1.10. 1880.

⁹⁵ „Школски Лист” од 15. 7. 1884.

⁹⁶ „Школски Лист” од 30. 11. 1884.

и толико кукуруза, 32 метара дрва и 4 ланца ливаде. Слободан стан и башта. Наставни језик је србски и романски. Молбенице се шаљу до 25. Авг. председнику црквено школског одбора, преч.[асном] госп.[одину] Григорију Буковичу пароху у Хрњакову (Temes Aranyág).⁹⁷

У Хрњакову тражи се учитељ. Плата 280 фор.[инти] 24 кибле жита и толико кукуруза, 4 ланца ливаде, стан с баштом и дрва за огрев.⁹⁸

У Хрњакову тражи се учитељ. Плата је 100 фор.[инти] у готовом новцу, 35 ф.[оринти] 50 нв.[новчића] у име релутума, 12 ф.[оринти] за кађење⁹⁹ школе, 5 ф.[оринти] у име путног трошка на конференцију, 4 ланца земље, 50 кибли жита. Од погребца 20 нв.[новчића] а врло леп стан, са врло лепом баштом. Сваки онај, који жели ово место получити, нека се обрати са нужним сведоцима а да зна и романски нешто говорити, најдаље до 29. Јуна 1891. овом шк.[олском] одбору. Молбенице се имају управити на местни школски одбор у Хрњаково (Temes Aranyág)¹⁰⁰

СТЕЧАЈ 161 1-1

на учитељско место у Хрњакову у Темишварској епархији.

Плата 150 фор.[инти] 24 кибле жита, 24 кибле кукуруза, 12 метери дрва за учитеља и 12 за школу, 4 ланца добре ливаде, са прописним станом.

Дужности прописане Школском Уредбом и наредбама.

Само прописно оспособљени узмеће се у обзир — а првенство имају они, који знају румунски.

Рок стечаја 15. (27.) август 1899.

Хрњаково (Aranyág, р Temes- Rékás) 1. (13.) августа 1899.

Пантелија Богдан перовођа.

Партеније Војин председник.¹⁰¹

Проблем са попуном учитељског места у Хрњакову наставио се и 1900. године, будући да је Епархијски школски одбор темишварски донео следећу одлуку: „Упућен референт да се постара за Хрњаково за учитеља, исказ заостатка поднеће се на егзекуцијоно истеривање.”¹⁰² У јулу месецу исте године (1900) стечај за учитеља у Хрњакову је поновљен.¹⁰³

⁹⁷ „Школски Лист” од 10. 8. 1885.

⁹⁸ „Школски Лист” од 10. 8. 1887. Упражњено место за учитеља у Хрњакову оглашава се и у „Школском Листу” од 10. 9. 1888.

⁹⁹ Глагол *кадити* у српским говорима Војводине има значење ‘загревати пећ, ложити ватру у пећи’, уп. РСГВ s.v. *kádit*. Уп. у запису из средине 20. века из Мађар Чанада (данас у Мађарској): погачице одма и формирај и намажи сас машћом и стоју док *укадиш пећ* (Сикимић, 2021, 42).

¹⁰⁰ „Школски Лист” од 15. 6. 1891.

¹⁰¹ „Српски Сион” од 8. 8. 1899, бр. 32.

¹⁰² „Српски Сион” од 1. 1. 1900.

¹⁰³ „Српски Сион” од 2. 7. 1900. и 9. 7. 1900.

Школски одбори Хрњакова и Краљевца 1899. године вероватно су се обраћали за материјалну помоћ (*потпору за учитеља*) темишварском епархијском одбору, али су били одбијени са образложењем да „и сами плаћају 300 фор.[инти], односно могу још подмирити оно мало разлике”.¹⁰⁴

Плате и принадлежности

Врховни школски инспектор свих православних неунијатских школа, Урош Несторовић (1765–1825), израдио је 1811. године планове за формирање националног школског фонда (план о „спољашњој организацији”), а затим 1813. план о уређењу тривијалних школа (план о „унутрашњем уређењу”).¹⁰⁵ Несторовић је учитељске плате и друге принадлежности разврстао у три категорије у зависности од типа школе (равничарске, школе у привилогованим дистриктима и школе у коморским и краљевским слободним градовима), па је према тој подели учитељима у „равничарским” школама следовала годишња плата од 250 форинти, уз 12 мерица жита и 12 мерица других пољопривредних производа. Осим тога, учитељима је следовало 50 фунти меса (у натури или у новцу), 25 фунти соли и 25 фунти свећа. Општина је била у обавези да учитељу обезбеди стан и огрев (три хвата дрва или 300 снопова трске или четворо кола сламе).¹⁰⁶

Плате учитеља у српским школама у Банатској Црној Гори, у новцу и у натури школске године 1863/1864. године биле су изражене у форинтама, а износ у житу и кукурузу мерен је меровима (рум. *măsură*), свеће и со у фунтама, количина дрва за огрев у сажењима (рум. *stânjene*¹⁰⁷), обрадиве површине – њиве и баште у јутрима (рум. *iugăre*¹⁰⁸).¹⁰⁹

Краљевац: плата 63 форинте / жито (30 *măsură*), кукуруз (20 *măsură*), свеће (12 фунте), со (50 фунте), слама (*stânjene*), дрво (8 *stânjene*), њиве (2 *iugăre*), башта (1 *iugăre*), храна животињског порекла (100 фунти сланине)

Лукаревац: плата 42 форинте / жито (24 *măsură*), кукуруз (6 *măsură*), свеће (6

¹⁰⁴ „Српски Сион” од 10. 10. 1899, бр. 41.

¹⁰⁵ Гавриловић 1997, 194.

¹⁰⁶ Гавриловић 1997, 200.

¹⁰⁷ Мера за дужину која је вероватно одговарала старој српској (и руској) мери за дужину *сажањ*, *сажењ* (Влајинац, 1974, s.v. *сажан*).

¹⁰⁸ Стара мера за пољопривредне површине, 0,5775 ha, еквивалент старој мери *јутро*. (Влајинац, 1964, s.vv. *juger, jugerum, jutro*).

¹⁰⁹ У наставку, сви износи учитељских плата и других принадлежности наводе се према: Lipulović, 2009, 435. За обавезе и плате учитеља, као и обавезе заједнице према учитељу у Банату уп. и: Țircovnicu, 1970, 64–67, 196–198.

фунте), со (25 фунте), слама (stânjeni), дрво (4 stânjeni), њиве (7 iugăre), башта (iugăre), храна животињског порекла (50 фунти сланине)

Петрово Село: плата 84 форинте / жито (40 măsura), кукуруз (26 măsura), свеће (15 фунте), со (60 фунте), слама (stânjeni), дрво (8 stânjeni), њиве (4 iugăre), башта (15 iugăre), храна животињског порекла (120 фунти сланине)

Станчево: плата 63 форинте / жито (24 măsura), кукуруз (24 măsura), свеће (9 фунте), со (50 фунте), слама (stânjeni), дрво (8 stânjeni), њиве (4 iugăre), башта (0,5 iugăre), храна животињског порекла (1 свиња)

Хрњакowo: плата 63 форинте / жито (30 măsura), кукуруз (20 măsura), свеће (10 фунте), со (25 фунте), слама (stânjeni), дрво (6 stânjeni), њиве (3 iugăre), башта (0,5 iugăre), храна животињског порекла (60 фунти сланине)

Студија о Банатској Црној Гори садржи и податке о платама учитеља у Петровом Селу из 1898. и 1901. године пронађене у записницима са седница црквено-школског одбора: учитељ је 1898. године примао 237 форинти за редовну школу плус 10 за *пофторну*, а друге његове принадежности, уз стан и башту, биле су: 46 *кибли* жита и 22 *кибле* кукуруза. Плата за 1901. годину била је изражена у крунама и износила је 800 круна за редовну и 40 круна за *пофторну* школу. Уз стан и башту учитељу је припадало и 8 метара дрва.¹¹⁰

Учитељи и учитељице. Ученици и ученице

Сиромаштво школа у насељима Банатске Црне Горе крајем 19. века додатно истиче низ добротинства,¹¹¹ о чему сведочи списак добротвора који су подржавали сиромашне српске школе, а чија су имена објављивана у „Школском Листу”. Тако је „благородни господин Павао пл. Еремић члан Саборског Одбора и председник штедионице у Великој Кикинди” платио претплату на „Школски Лист” три године за редом (1889, 1890 и 1891) „за пет сиромашних школа србских”, односно „за србске вероисповедне школе” међу којима је била и школа у „Краљевцу код Рекаша”.¹¹²

Велепоседник Лазар Дунђерски редовно је помагао „сиромашне учитеље”: 1890. и 1891. уплатио је новац на име претплате за „Школски Лист” учитељима у Лукаревцу и Станчеву.¹¹³ Током 1893. и 1894. године примераке „Школског Листа” добијале су „сиромашне вероисповедне школе србске” у Краљевцу и Хрњакову у Темишварској жупанији захваљујући донацији Стевана Дунђерског, велепоседника из Сентомаша (данас – Србобран), а „србска вероисповедна школа” у Станчеву добијала је „Школски Лист”

¹¹⁰ Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 412–413.

¹¹¹ Преглед некадашњих задужбина у Српској православној епархији темишварској в. у: Јашин 2021.

¹¹² „Школски Лист” од 15. 3. 1889, 15. 2. 1890. и 15. 10. 1891.

¹¹³ „Школски Лист” од 15. 3. 1890. и 15. 2. 1891.

као донацију „високоблагородног господина Лазара Дунђерског, властелина Чеба, Кулпина, Камендина и Хајдучице”.¹¹⁴

На самом крају 19. века у Петровом Селу биле су запослене и учитељице:

Софија Продановић¹¹⁵ (1899) и Зора Мунћан (1900) и Даринка Стојановић (почевши од 1901)¹¹⁶ Софија Продановић у Краљевцу; В. Јагеровић, Видосава Зурковић, Душанија Димитријевић,¹¹⁷ Марија Бугарова, Марија Девечерска и Милена Петковић у Станчеву, Зорка Аћимова/Зорка Аћимовић¹¹⁸ и Гордана Милитарски-Костић у Лукаревцу.

Уз само неколико ранијих изузетака (Темишвар, Дињаш, Кнез, Иванда), учитељице стижу у српске школе у данашњем румунском делу Баната тек почевши од 1905. године.¹¹⁹

Разлози за запошљавање учитељица на места предвиђена за учитеље били су вишеструки, посебно су мање привлачне биле од градских центара удаљене и сиромашне школе у Банатској Црној Гори. Учитељицама су у једном огласу из 1901. године¹²⁰ била нуђена места „у Бега-Сенђурђу, Боки, Кетфељу, Петровомселу, Станчеву и за две учитељице у Срп.[ском] Итебеју са минималним беривима (у пензију урачуниво 650-800 К.[руна])”. За учитељске позиције су истим огласом биле превиђене знатно више плате, а између

¹¹⁴ „Школски Лист” од 15. 2. 1893. и 1. 3. 1894.

¹¹⁵ Према Табели учитеља у: Lupulović, 2009, Софија Продановић је била учитељица у Петровом Селу 1899. Године, овај податак наведен је и у: Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 411. Као будућу учитељицу у Краљевцу Софију Продановић помиње само „Српски Сион” од 10. октобра исте 1899. године.

¹¹⁶ Учитељица Даринка Стојановић (удата Радивојевић) била је рођена 1878. у Вршцу, а завршила је Препарандију у Сомбору (Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 414).

¹¹⁷ Привремена учитељица Душанија Димитријевић завршила је Препарандију у Сомбору 1904. године (Перинач, Перинач, Поповић, 1984, 414).

¹¹⁸ Привремена учитељица Зорка Аћимова, рођена је у Вршцу 1875, завршила Препарандију у Сомбору 1883. године, била је члан мировинског фонда (Перинач, Перинач, Поповић 1984, 414). Према табели у: Lupulović, 2009, уписана као Зорка Аћимовић (1905), а од 1910. године као Зорка Аћимова, учитељица у Станчеву.

¹¹⁹ Табела учитеља 1863–1919. из монографије Lupulović, 2009, садржи имена следећих учитељица уз податак о години и месту запослења: Јелка Борић (1878, Темишвар, град), Марија Малешевић (1890, Дињаш), Армила Фрушић (1894, Дињаш), Ана Јовановић (1895–1921, Дињаш), Зорка Јовановић (1899–1900, Кнез), Зорка Јовановић (1902–1904, Иванда), Драга Торђански (1905, Темишвар, Мехала), Софија Берић (1905, Темишвар, град), Мила Терзин (1905, Темишвар, Фабрика), Јелисавета Марцикић (1905, Мали Бечкерек), Нимфодора Максимова (1910, Мали Бечкерек), Јованка Влашкалићев (1913, Мали Бечкерек), Мара Журановић (1909–1920, Дињаш), Јулка Гавриловић (1912–1917, Кнез), Гордана Костић (1905, Шенђурац), Ема Бошњаковић (1910, Шенђурац), Милица Балугић(?)–Ползовић (1913, Шенђурац), Јелисавета Стојановић (1904, Парац), Марија Матићка (1908, 1912, Рудна), Зорка Андрејевић (1910, Сока), Милена Натарошева (1905, Толвадија), Миланија Недељкова (1910, Толвадија), Душица Бајић (1908, Фењ), Софија Јовановић (1905, Чаково).

¹²⁰ „Српски Сион” од 15. 7. 1901, бр. 28, стр. 486–487. Исти оглас је поновљен 23. 7. 1901.

осталих и у Краљевцу, Петровом Селу, Станчеву и Хрњакову. Ипак, као доказ да ни боље плаћена учитељска места нису била тражена на крају истог огласа стоји следећа напомена којом се за исте позиције прихватају и учитељице:

У помањкању потпуно оспособљених наместиће се приправници, осп.[оспособљене] учитељице у случају потребе и забавиље, у ком се погледу имају молбе потписаном до почетка шк.[олске] године поднети (у Темишвар).

За разумевање женске историје у Банатској Црној Гори значајни су и подаци и броју девојчица у основним школама крајем 19. и почетком 20. века. „Школски Лист” повремено скреће пажњу својим читаоцима на мањи број девојчица у односу на дечаке у школама темишварске епархије¹²¹ (а слично стање је било и у другим епархијама), па указује на значај и потребу образовања девојчица.¹²² Из Табеле о похађању школа у Банатској Црној Гори за школске године 1899/1900. и 1904/1905. јасно је да је број дечака у свим насељима знатно превазилазио број девојчица: у Хрњакову је тај однос 1899/1900. био 56 : 39, а 1904/1905. – 40 : 30; у Петровом Селу 1899/1900. – 62 : 51, а 1904/1905. – 45 : 38; у Станчеву 1899/1900. – 68 : 33, а 1904/1905. – 70 : 60; у Краљевцу 1899/1900. – 60 : 46, а 1904/1905. – 50 : 33 и у Лукаревцу 1899/1900. – 32 : 16, а 1904/1905. – 36 : 23.¹²³

Извори

Архив Војводине, портал Конфесије у региону (1756–1895)
Српски Сион (1891–1907)
Школски Лист (1858–1901)

Литература

Аксић, 2022: Н. Аксић, Истраживања културе Срба у Румунији – Библиографија с приказима референци на тему Божића, славе и свадбе –, у: И. Тодоровић, Н. Аксић, *Срби у Румунији I. Етнолошка истраживања и синтезе: наслеђе, култура, порекло*, Темишвар: Савез Срба у Румунији, Београд: Етнографски институт САНУ, 127–192.

¹²¹ *Наредба о школовању женске деце*, „Школски Лист” од 15. 6. 1866; *Образовање женскиња*, „Школски Лист” од 1. 1. 1880; *Штатистични подаци о срп. народним школама у епархији темишварској*, „Школски Лист” од 15. 8. 1880, стр. 246–247.

¹²² Закон бр. 38 из 1868. године о обавезном образовању у Угарској све деце од 6 до 15 година предвиђао је да су деца од 6–12 године била обавезна да похађају свакодневну школу, а од 12–15 поновну (*пофторну*) школу. Обична школа је имала три разреда, а сваки разред је трајао две године (Tîgrovnicu, 1970, поглавље о аустроугарским школским законима и њиховој примени у Банату, 156–165).

¹²³ Lupulovici, 2009, Табела похађања школе.

- Батањац, 1997: Д. Батањац, *Српски Свети Петар*, Библиотека „Хроника села”, Београд: Одбор САНУ за проучавање села.
- Влајинац, 1964–1974: М. Влајинац, *Речник наших старих мера – у току векова – I-IV*, Београд: САНУ.
- Гавриловић, 1997: Н. Гавриловић, *Срби и Румуни. Српско-румунске везе кроз векове*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Дошен, 1970: П. Дошен, Прилог за монографију Банатске Црне Горе, *Гласник Етнографског музеја* 33, 157–172.
- Ивановић Баришић, Трубарац Матић, Богдановић, 2022: М. Ивановић Баришић, Ђ. Трубарац Матић, Б. Богдановић, *Срби у Румунији II. Етнолошка истраживања Божића, крсне славе и свадбе*, Темишвар: Савез Срба у Румунији; Београд: Етнографски институт САНУ.
- Јашин, 2021: С. Јашин, Задужбине и задужбинари у Српској православној епархији темишварској, *Исходишта* 7, 95–112.
- Лера, 2005: С. Лера, *Чаково*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Лупуловић, 2003: В. Лупуловић, *Развој школства у Луговету*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Лупуловић, Крстић, 1998: В. Лупуловић, Б. Крстић, *Осмогодишња школа у Љупкови*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Лупуловић, Крстић, 2001: В. Лупуловић, Б. Крстић, *Осмогодишња школа у Соколовцу*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Марков, 2018: С. Марков, *Дињаиш некад и сад*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Милин, 2017: Ж. Милин, *Студије, чланци, осврти*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић, 1984: Ј. Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић, Банатска Црна Гора у: Љ. Степанов, В. Рошка, *Срби у Великом Семиклушу. Књига прва (до 1975. године)*, Темишвар: Савез Срба у Румунији, 363–507.
- РСГВ, 2019²: С. Вареника et al., *Речник српских говора Војводине I–IV*, Нови Сад: Марица српска.
- Сабљић, 1996: *Српско школство у Румунији 1919–1989*, Темишвар: Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији.
- Сикимић, 2019: Б. Сикимић, Станчево: Наративи о раду и сиромаштву, *Исходишта* 5, 403–424.
- Сикимић, 2021: Б. Сикимић, *Тета Љубин кувар. Из приватне историје Срба у Чанаду*, Будимпешта: Српски институт.
- Сикимић, 2023: Б. Сикимић, Језички пејзаж гробља у Рекашу (Румунија): Шокци и Срби, *Исходишта* 9, 313–338.
- Сикимић 2023а: Б. Сикимић, Грађанска и фолклорна здравица у Банату, *Acta rannonica* 5, 45–83.
- Степанов, et al., 1984: Љ. Степанов, С. Марков, Ј. Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић, *Из села у село*, Букурешт: Критерион.

- Степанов, Рошка, 2016: Љ. Степанов, В. Рошка, *Срби у Великом Семиклушу. Књига прва (до 1975. године)*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Цвјетићанин et al, 2011: С. Цвјетићанин, К. Селихар, М. Сегединац, В. Сучевић, Допринос првог педагошког часописа образовању наставника у природним наукама у другој половини 19. века у Војводини, *Историјски записи* LXXXIV/1–2, 87–104.
- Церовић, 1997: Љ. Церовић, *Срби у Румунији*, Нови Сад: Матица српска.
- Церовић, 2000: Љ. Церовић, Банатска Црна Гора између мита и стварности, *Темишварски зборник* 2, 21–49.
- Шандић, 2009: Љ. Шандић, *Монографија српске школе из Арад Гаја*, Arad; Editura „Viața arădeană”.
- Lupulovici, 2009: V. Lupulovici, *Viața bisericească a sârbilor din Banat între anii 1865–1918*, Cluj: Presa universitară clujeană.
- Sălceanu, Ilie; Nicolae Curici 2018³: *Fenomenul Sviniața, Volumul I. Istoria*, Timișoara: Uniunea Sârbilor din România.
- Ћирковичу, 1970: V. Ћирковичу, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780–1918)*, București: Editura didactică și pedagogică.
- Biljana Sikimić

DATA FROM THE MARGIN OF LINGUISTIC ANTHROPOLOGY RESEARCH IN BANAT MONTENEGRO REGION: EDUCATION AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Summary

The paper is based on existing published historical data on Serbian primary schools in the Romanian region of Banat Montenegro (Serb. Banatska Crna Gora), namely in the settlements of Petrovo Selo (Rom. Petrovaselo), Stančevo (Rom. Stanciova), Lukarevac (Rom. Lucareț), Kraljevac (Rom. Cralovăț) and Hrnjakovo (Rom. Herneacova) in the second half of the 19th century. To create a picture of the state of education in these settlements, data from the specialised periodicals *Školski List* (issued in the period 1858–1901) and *Srpski Sion* (issued in the period 1891–1907) were used, which occasionally published various news about Serbian schools in today's Romanian Banat. Particular attention is paid to the living and working conditions of teachers based on the financial and other benefits provided. The first female teachers employed in these schools are listed by name.

Keywords: Serbs in Romania, history of education, Banat, Banat Montenegro/ Banatska Crna Gora, teachers, female teachers, pedagogical journals

